

ПРЕПОДОБНИ ПРОХОР ПЧИЊСКИ
– 950 ГОДИНА У СРПСКОМ НАРОДУ
- тематски зборник -



Издавач
Свеправославно друштво
„Преподобни Јустин Ђелијски и Врањски“

За издавача
Његово Преосвештенство Епископ врањски Господин Пахомије

Уредник
Драгољуб Марјановић

Уређивачки одбор
Влада Станковић
Сунчица Денић
Драгиша Бојовић
Јелена Ердељан
арх. Методије Марковић

Суиздавачи:
Катедра и Семинар за Византологију Универзитет у Београду
- Филозофски факултет
Центар за византијско-словенске студије Универзитет у Нишу
Педагошки факултет у Врању Универзитет у Нишу

**ПРЕПОДОБНИ ПРОХОР ПЧИЊСКИ
– 950 ГОДИНА У СРПСКОМ НАРОДУ**

- тематски зборник -

Врање, 2021.

САДРЖАЈ

Реч Уредништва	9
Влада Станковић <i>Ктитори манастира Преподобног Прохора Пчињског у средњем веку: цар Роман Диоген, краљ Милутин и значај региона манастира у њихово време.....</i>	11
Радивој Радић <i>Још једном о хронологији живота Светог Прохора Пчињског</i>	18
Драгољуб Марјановић <i>Обнова манастира Преподобног Прохора Пчињског у светлу црквено политичких прилика у Византији и Србији с краја XIII и почетком XIV века</i>	26
Иван Стевовић <i>Манастир Преподобног Прохора Пчињског и црква Светог Ђорђа у Старом Нагоричину: један вид образовања сакралне топографије у доба краља Милутина</i>	37
Јелена Ердељан <i>Мотив јелена у житију и иконографији Светог Прохора Пчињског ...</i>	45
Борис Стојковски <i>Један римокатолички запис о Светом Прохору Пчињском</i>	54
Снежана Ј. Милојевић <i>Житије Светог Прохора Пчињског у светлу тописа средњовековне књижевности</i>	66
Слађана Алексић <i>Житије Преподобног Прохора Пчињског, пустиножитеља и подвижника</i>	80
Драгана Ј. Јањић <i>Средњовековна жупа Пчиња.....</i>	92
Татјана Трајковић, Јелена Стошић <i>Антропонимија „Пчињског поменика“</i>	108
Радован Пилиповић <i>Култ средњобалканских подвижника у обновљеној Пећкој Патријаршији (1557–1766).....</i>	124
Јелена Н. Радосављевић <i>Манастир Свети Прохор Пчињски и ослобођење Врања 1878. године ...</i>	135

Васиљ Јововић	
Помени подручја Манастира Прохора Пчињског у црногорској штампи („Гласу Црногораца“) крајем XIX и почетком XX века	144
Ивана Женарју Рајовић	
Четнички покрет и визуелна култура манастира Свети Прохор Пчињски у првој половини XX века.....	153
Урош Шешум	
Српска четничка акција у источном Повардарју 1911–1912.	173
Владимир Вучковић	
Први балкански рат и ослобођење манастира Светог Прохора Пчињског	193
Дејан Д. Антић	
Страдање (1915 – 1918) и канонизација Сурдуличких мученика	208
Јелена Атанасовић	
Представе Светог Прохора Пчињског у зидном сликарству и његов култ у областима Епархије врањске.....	224
Горан М. Јанићијевић	
Национални и литургијски контекст приказаног лика Св. Прохора Пчињског и других балканских анахорета у цркви Светог кнеза Лазара у Прибоју на Лиму	236
Драгиша Бојовић	
„Свети отац“ и „Четири брата“ у прози Григорија Божовића	253
Сена Михаиловић	
Манастир Преподобног Прохора Пчињског као светосавски јунак у путописима Григорија Божовића.....	265
Сунчица Денић	
Народне умотворине и предања из пчињског краја у записима Јована Хаџи Васиљевића	275
Драгана Станковић	
Говор Горње Пчиње у народном стваралаштву пчињског краја	285
Ангелики Деликари	
Грчки превод дуже верзије Житија Светог Прохора Пчињског Мироточивог. Прилог средњевековној балканској хагиологији.....	302
Ружица Левушкина	
Структура и лексика „Акатиста Преподобном Оцу Нашем Прохору Пчињском Мироточивом“	316
Епископ стобијски Давид (Нинов)	
Поетика слободе Преподобног Прохора Пчињског и њено оваплоћење у савременом свету.....	330

Слађана Ристић Горгиев <i>Духовне поуке архимандрита Пајсија</i>	339
Бранко Горгиев <i>Православна духовност и савремени свет.....</i>	349
Мирјана Бојанић Ћирковић, Јелена Јоцић <i>Медијска слика духовности Манастира Преподобног Прохора Пчињског.....</i>	361
Горан Ђорђевић, Исак Давидов <i>Преподобни Прохор Пчињски – 950 година односа традиције и експерименталног научног духа.....</i>	376

Одржавање научног скупа
ПРЕПОДОБНИ ПРОХОР ПЧИЊСКИ
– 950 ГОДИНА У СРПСКОМ НАРОДУ
25. и 26. септембра 2020. године, као и објављивање
Зборника, финансијски је помогло Министарство правде
Републике Србије – Управа за сарадњу са црквама
и верским заједницама.

СРЕДЊОВЕКОВНА ЖУПА ПЧИЊА

Сажетак: *Тема рада настоји да у оквиру жупске организације средњовековне Српске државе убицира могућност постојања жупе Пчиња на простору Југоисточне Србије, која је улазила у састав земље Жеглигово, а чији жупски карактер није потврђен у историјским изворима.*

Кључне речи: *жупа, област, епископија, нахија, Пчиња.*

На простору средњовековне Југоисточне Србије издваја се неколико географских целина, омеђаних рекама. На северу граница је пратила реку Нишаву, на западу је ишла долином Јужне Мораве, обухватајући десну обалу Грделичке клисуре, да би прешла на леву обалу и прострала се областима Врања и Прешева. Одатле се померила према југу, где је обухватала „земљу“ Жеглигово, те тако изашла на доњи ток реке Пчиње, која је чинила њену јужну границу, заједно с долином Криве Реке, што се на истоку пружа преко Осоговских планина и избија у долину Струме. На истоку се граница не подударала са данашњом и у средњем веку обухватала је област Крајишта и Знепоља, као и област око Ђустендила (Велбужда) (Мишић 2002: 18. Новаковић 1912: 738).

Према подацима из Житија светог Симеона могу се уочити три облика или територијално-управне целине у тадашњој средњовековној Србији. То су биле – жупа, област и земља. Жупе су обухватале долине река и котлина и представљале су заокружене географске целине, са одређеним бројем насеља и заселака. Као привредна и управна целина, жупа је била насељена углавном земљорадницима (Мишић 1998: 100, 103. Благојевић 1992: 68, 70). Према свом обиму жупе су биле територијално различите у зависности од географског фактора, који је одређивао називе жупа. Велики број жупа је углавном носио називе река у чијим су се долинама простирале. Тако су се, према току реке, делиле на горњу и доњу жупу. Потребно је истаћи и то да су главни путни правци пратили долине река, а постојали су и споредни путеви који су се повезивали са главним (Мишић 2002: 105; *Исти* 1997: 133-132; Шкриванић 1974: 16-23, 95-96).

Први помен жупе на простору Југоисточне Србије налазимо код Ане Комнине, која наводи да је српски жупан Вукан опустошио и опљачкао подручја све до Врања (*Византијски извори*, 1966: 388). Следећи помен налазимо у *Житију Симеона Немање*, где је, према речима Стефана Немањића, његов отац, након повлачења угарског

* dragana.janjicka@gmail.com

краља Беле III, 1183. године, продро дубоко на византијску територију и прикључио својој држави нишавску област до краја, Мораву и Врање, а градове Скопље, Велбужд, Стоби, Землин, Житомитски, Лешки, Полог, Градац, Призрен, Ниш, Сврљиг, Равни и Козли, разрушио је и опустошио (Стефан Првовенчани 1988: 72; Калић 1981: 252). После Немањине смрти, 1203. године, цела Југоисточна Србија ушла је у састав бугарског царства у време цара Калојана (1197-1207), који је запосео нишавску област. Након Калојанове смрти 1207. године, бугарско царство доживело је унутрашњу кризу, што је омогућило великом жупану Стефану Немањићу да поврати Југоисточну Србију и припоји својој држави Призренску област, оба Полога, Липљан, Мораву, Врању и нишку област до краја (Ферјанчић 1981: 298; Стефан Првовенчани 1988: 72; Благојевић 1983: 75). Ова област је све до почетка владавине краља Милутина била погранично подручје српске државе (крајиште), о чему сведочи повеља краља Душана, којом дозвољава жупану Маљушту да цркву св. Николе у Врању са поседима, потчини Хиландару, и где каже да се црква са поседима налазила на „краишту“, чији се политички центар пак налазио у Врању (Благојевић 1987: 30-34; Новаковић 1912: 415) До померања граница, дошло је за време краља Милутина и Стефана Дечанског, када је државна граница била источно од Велбужда и Земина, све до области Мраке (Данилови настављачи 1989: 41, 47, 49; Благојевић 1987: 32; Živojinović 1996: 57-66).

Наведени топоними у Житијама и повељама српских владара помињу жупе, области и земље, које су релативно добро убициране на територији југоисточне Србије. Прве жупе које су потврђене у наведеним историјским изворима су Врање, Морава и нишка област под којом се подразумевала жупа, град Ниш (Мишић 1998: 99). Жупа Врање у средњовековним повељама обухватала је села Горње и Доње Врање, Собину, Раковац, Лопардинце, Катун, Грахојевци, Пладни дол, Војнеговци, а на истоку простира се је од Јужне Мораве, са селима Тибужде, Изамно и Рђавица (Новаковић 1912: 413-414, 457, 695; Мишић 1998: 99; Вукановић 1965: 113-115).

Жупа Морава, која се помиње у Житију светог Симеона, обухватала је Горњу Мораву и Изморник, тј. долину Биначке Мораве са Ђиланским подручјем, које представљају предео целине, да би касније Бинач и Изморник постале засебне жупе. Сва наведена села жупе Врање постоје и данас и углавном се подудару са каснијом нахијом Врање, док су поменута села у жупи Морава, осведочена у турском попису из XVI века, постојала скоро неизмењена током целог средњег века (Мишић 2002: 21; Благојевић 1998: 71; *Исти* 1995: 34; Зиројевић, Ерен 1968: 398). У унутрашњости се као посебна планинска област издваја *Горња Пчиња* у делу где извире река и око њених притока: Коћурска река, Трипошница, Лесничка, Козједолска и Мала Река. Ова област одвојена је на југу планином Козјак и

Ђерманском планином од Жеглигова и Славишта (Трифунски 1964: 5; Николић 1903: 89-246). Наиме, ове изоловане планинске области подељене су биле у веће или мање целине, формирајући жупе у долинама и котлинама река, за време средњег века (Мишић 1998: 103). Заступљеност термина *жупа* у документима друге половине XIV века, на територији којом су господарили Драгаши (простор Вардара, око Струмице, Врања и у сливу реке Пчиње) не спомиње се, мада би административне јединице у држави Драгаша одговарале катепанатима-жупе. Другим речима, претпоставља се да се више тежило ка унификацији земље и поједностављењу административне структуре (Матанов 1997: 183, 188-189; Благојевић 1981: 537-538). Жеглиговска област и жупа Славиште ушле су у састав српске државе после 1281. године. Иначе, жупа Славиште помиње се у *Грачаничкој повељи* (1314-1316) краља Милутина, а обухватала је данашњу Кривопаланачку област (Новаковић 1908: 26; Калић 1981: 252). У тексту повеље, који се непосредно наставља после речи „искони“, краљ Милутин, 1282. године, помиње област Врања, Славишта, Злетова, Морозвижда и оба Полога с намером да разграничи јурисдикцијску власт између Призренске и Липљанске епископије у освојеним областима, иако се то питање на сабору није регулисало (Данило Други 1988: 113; Павловић 1928: 132; Јанковић 1985: 30, 59-60).

Епископска организација Југоисточне Србије у XI веку припадала је јурисдикцијски Охридској архиепископији. У првој повељи византијског цара Василија II, из 1018. године, једна од епископија Охридске архиепископије била је и Морозвиждска са местима: Морозвизд, Козјак, Славиште, Лукавица Пијанец и Малешево. У њен састав улазили су делови територија Југоисточне Србије, подно планине Козјак и Славиште (Новаковић 1908: 23-26; Јанковић 1985: 14). После Милутинових освајања, у периоду између 1282. и 1284. године, међу освојеним територијама налазила се и Морозвиждска епископија. Реорганизација црквене јурисдикције услед Милутинових освајања резултирала је укидањем ове старе епископије и припајањем областима Морозвижда, Злетова, Славишта и Врања, чиме их је краљ Милутин потчинио духовној власти липљанског епископа (Павловић 1928: 132; Пурковић 1938: 40-41; Јанковић 1985: 26-30). По повељи цара Душана, издатој манастиру Св. Арханђела у Призрену (1348-1353), црква Преображење у истоименом селу код Врања изнад Отуље, приложена је, заједно са људима и земљом, овом манастиру (Новаковић 1912: 695). Поред Морозвижданске епископије, на осмом месту у Василијевој повељи, као територијални део Југоисточне Србије наводи се и Велбуждска епископија са местима: Велбужд, Сутеска, Германија (Ђерман), Теример, Стоб, Разлог (извор реке Месте) (Новаковић 1908: 29-31). Територија Морозвижданске епископије тек касније је прикључена

Злетовској, када је на државном сабору у Скопљу 1347. године одлучено да манастир Св. Арханђела у Леснову (Злетову) буде уздигнут на степен епископије, и то приликом нове реорганизације митрополитског система Српске цркве и увођењем Злетовске епископије у састав Скопске митрополије (Јанковић 1985: 63-64; Грујућ 1935: 100-102; Томовић 1977: 83-102; Новаковић, 1912: 676). Издвајање старе Морозвижданске епископије новоформираној Лесновској епископији, из претходног састава Охридске архиепископије, омогућио је Српској патријаршији да успостави територијалну везу између њених епархија, како старих тако и нових, што је имало за циљ успостављање непосредне јурисдикцијске власти у новоосвојеним областима (Благојевић 1999/2000: 370-371; Мишић 2014: 285-287). Под црквеном јурисдикцијом Српске цркве остаће све до 1375. године када су Драгаши признали јурисдикцију Охридске архиепископије, док је измирење Српске и Цариградске патријаршије вратило старо стање на период пре цара Душана. У време Константина Дејановића, 1381. године, биће укинута и припојена Велбушкој (Смолчић Макуљевић 2015: 36; Грујућ 1935: 104; Матанов 1997: 189-199; Мишић 2014: 287-289).

Земља Жеглигово – како се помиње у повељи краља Душана манастиру Архиљевици (1354), задужбини севастократора Дејана (†1366/1371) – вероватно да је обухватала више жупа, односно једну ужу област која је поред жупе Жеглигово обухватала и Прешево – његовој држави припојени су били и крајеви око горњег тока Струме с Велбуждом, као и крај са Мелником (Новаковић 1912: 738-739; Јанковић 1985: 79; Мишић 1997: 145; *Исти* 2002: 22; Благојевић 1983: 85; Михаљчић, 1981: 583-584. Ферјанчић 1960: 169; Рајичић 1953: 17-28). Под влашћу деспота Дејана формирала се једна пространа држава у чији је састав улазила Југоисточна Србија, док се источна граница његове области граничила са Бугарском (Рајичић 1954: 236, 238; Благојевић 1987: 152-153.) Сматра се да је основно језгро државе Дејановића обухватало старе жупе Жеглигово, Козјак и Пчињу на истоку и Прешево са једним делом Гњиланског карадага на западу (Рајичић 1954: 228, 240-242; Живојиновић 2006: 41-42). Постоји и претпоставка да је област деспота Дејана, средином XIV века, прелазила и преко јужног дела у слив реке Пчиње. Наиме, границу Дејанове државе на северозападу чинила су данашња села Боровац, Света Петка и Младо Русце, која су припадала Дејановој баштини, простртој од висоравни Коћурске планине све до изворишта Пчиње (Miklosich 1858: 144; Матанов 1997: 64; Рајичић 1954: 241). Јужна граница његове државе се наслањала на области феудалних господара – Јована Оливера и Влатка Паскачића. Област деспота Јована Оливера обухватала је Овче Поље са Злетовом, где је граница била доњи ток река Пчиње и Лукавице (Крива река) према Осоговским планинама (Матанов, 1997: 62-63). Под управом властелина Влатка

Паскачића, који је после смрти деспота Дејана проширио свој посед на Прешево, у периоду између 1355. и 1371. године, нашле су се жупа Врање и Иногоште, као и жупа Славиште (Мишић 2002: 32; Матанов 1997: 78-79; Благојевић 1983: 110). Такође, након смрти севастократора Дејана у области наслеђеној након Маричке битке владарска права преузео је деспот Јован Драгаш, а равномерно с њим власт је поделио и његов брат Константин од 1376. године, као и мајка Теодора (у манастиру Евдокија). Тек после 1378. и 1380. године, када из политичког живота нестаје Јован Драгаш, врховни владар постаје Константин Драгаш (Благојевић 1982: 198-202). Област којом су владали Драгаши удвостручила се обнављањем очевине и прикључивањем земље Славишта, Прешева, Врања и Иногоста, од малолетног кесара Угљеше, сина Влатка Паскачића (Михаљчић 1975: 169, 176, 183; *Исти* 1994: 21-23; Мишић 2002: 35-36; Новаковић 1912: 509-515).

Наречена *земља* Жеглиговска, поред поменутих жупа, вероватно је обухватала и долину Пчиње, која има карактер жупе – ако се узме у обзир да су жупе носиле називе по рекама у чијим су се долинама налазиле, делећи се на горњу и доњу жупу према току реке. Жупе које се налазе у сливу река имале су важну функцију, између осталог због веома значајних трговачких комуникација, стога се водило рачуна да буду под влашћу истакнутих властелина оданих владалачком дому или у сродству са њим (Мишић 2002: 22; *Исти* 2007: 23; Алексић 1957: 333-334, 339-343). Претпоставка да је жупа Пчиња припадала жупској организацији Жеглиговске области, налази своју потврду у трећој опширној верзији Житија Св. Прохора Пчињског, из 1897. године, у којој се каже да је византијски цар Диоген дошао у Жеглигово и започео изградњу цркве и манастирске обитељи у Нагоричину пре него што је сазнао где се налазе мошти Светог Прохора. Према краћој верзији Житија пак, цар је подигао три цркве, а прву цркву посвећену Св. Ђорђу саградио је у Жеглиговској области (Новаковић 1895: 6-7; Смолчић Макуљевић 2015: 22-24; Хаџи Васиљевић 1900: 57-116; Иванов 1970: 401-403. У време оснивања манастира Св. Прохора Пчињског, односно у време владавине византијског цара Романа Диогена (1068-1071) територија пчињског манастира издваја се као засебна географска целина према току реке Пчиње на Горњу Пчињу. Географски положај Пчињског манастира лоциран је на левој обали Пчиње, заклоњен планинама Рујан, Старац и Козјак, а окружен врховима Солинару, Суве Стене и Градишта (Смолчић Макуљевић 2015: 13). Река Пчиња тече вијугаво према југу, да би код манастира, низ стрме косе планине Козјак, начинила оштри заокрет на коме се налази манастир, манастирске баште, воденица, манастирска њива „Горња Река“. Манастир је подједнако удаљен од свих околних градова: Врања, Ѓиладана, Куманова, Криве Паланке и Кратова (Миловановић 1924:

5). Вероватно да је Милутин био упознат са култом Св. Прохора Пчињског и предањем које се везује за ове две цркве током освајања јужних византијских територија, што може ићи у прилог претпоставци да се обнова византијске цркве у Старом Нагоричином може довести у везу са обновом цркве Светог Прохора Пчињског, о чему и говори Карловачки родослов (1503), у коме се каже да је краљ Милутин саградио и овај манастир (Стојановић 1927: 36; Ракоција 2013: 45-48). У Пчињском поменику српских краљева и краљица, деспота и деспотица, помиње се севастократор Дејан као деспот (Новакровић 1895: 9-10; Живојиновић 2006: 41-42). Приликом изградње нове цркве 1898. године у срушеној кули изнад манастирске припрате пронађени су остаци новца из времена краља Милутина, краља и цара Душана, кнеза Лазара, деспота Стефана Лазаревића и Константина Драгаша Дејановића, при чему је занимљиво да је новац из времена краља Милутина и краља Душана био са словенским и латинским натписом, коришћен вероватно приликом спољне трговинске размене, што сведочи о животу манастира, али и о његовој развијеној трговинској делатности (Стојановић 1998: 35; Смолчић Макуљевић 2015: 38).

Област *Горња Пчиња* је по својим гео-морфолошким карактеристикама пространо планинско подручје у пределу изворишта реке Пчиње и њених притока: Коћурске реке, Трипошнице, Лесничке, Козједолске и Мале реке, а код варошице Трговиште, настаје Пчиња (Миловановић 1924: 5. Трифуноски 1964: 5). Област је издвојена планинама Козјак и Ђерманске планине на југу, од Жеглигова и Славишта. На истоку планинама Чупино и Доганица одвојена је од околине Криве Паланке и Босиљграда, на северу од околине Враћа – масивом Коћурске планине и Мотина, а на западу границу чине ниске планинске косе Црни камен и Заједница. Горња Пчиња састоји се из две области: планинске, која захвата делове на истоку, северу и југу, док је други нижи и мањи део на западу и југозападу. Подручје Горње Пчиње подељено је на два дела. Први део обухвата планинске делове Пчиње на истоку, северу и југу, око Коћурске реке, Трипошнице, Каловске, Козједолске и Мале Реке, док се други део на западу и југозападу углавном убицира око реке Пчиње. У народу је позната под општим називом Пчиња, али се помиње и као Горња, мада због свог географског значаја носи назив Горња Пчиња (*Исто* 5-9). На југу и југоистоку Горња Пчиња протиче Жеглиговом и Вардаревом удолином која је усечена у чврсте стене, те је због тога тешко проходна (*Исто*, 10). Одвојена планинама од других околних области, Горња Пчиња имала је повољне комуникацијске везе једино на својој северозападној ивици, која је повезује са врањско-бујановачком котлином и долином Јужне Мораве. Због неприступачности терена, Горња Пчиња се повезивала са околним подручјима преко Трговишта и Шајинца, која су била два природ-

на центра према којима су гравитирала сва насеља, на чије формирање и развој су утицали географски положај, путна комуникација, привредни услови и одређени стратегијско-историјски моменти (Петровић 1965: 135). Организовани систем путне мреже, који је изграђен још у римско време, коришћен је и у византијској и српској средњовековној држави. У близини манастира Св. Прохор Пчињски пролазио је стари римски пут Виа Милитарис, који повезује Београд с Нишом, а преко Софије, и са Византијским Цариградом, где је називан Цариградским друмом. Врање је представљало важну раскрсницу кроз коју су пролазили важни путеви, повезујући зетско приморје са Софијом и Цариградом, Повардарје са Солуном и рударску област Новог Брда (Смолчић Макуљевић 2015: 13; Шкриванић 1974: 94-95). Поред главних путева, постојали су и локални путеви који су се повезивали са главним. Помиње се Врањски пут који се везивао за Сашки пут и ишао је долином Биначке Мораве према Новом Брду. Из Врања ишао је „стари пут“ којим се ишло левом обалом Коњарске реке преко Славишта, а одатле на Велбужд (Ђустендил) (Мишић 2002: 105).

Три су главна пута која су водила кроз област Горња Пчиња. Први пут, који је водио од Врања за Скопље, а одатле за Солун, тзв. „Солунски пут“, пролазио је поред села Ратаје, јужно од Врања (4-5 км), где су пронађени остаци калдрме, место је некадашњег хана (одморишта) поред пута (Николић 1903: 228). Други пут, тзв. „Татарски“ или „Паланачки пут“, водио је, такође, из Врања долином Требешинске и Преображењске реке на село Шајинце на Пчињи, и даље за Криву Паланку. Трећи пут је ишао из Врања на село Златокоп, затим на село Купининце, под називом „Прокопани пут“, а одатле на село Пелинце, где је преко реке Пчиње ишао до села Клечевца, да би даље наставио за Овче Поље (Шкриванић 1974: 95-97; Николић 1903: 147-148). Преко области деспота Драгаша пролазио је трговачки пут који је повезивао Солун са Новим Брдом и другим рударским средиштима и трговима, који су контролисали транзитну трговину из приморја у унутрашњост, док су остваривали значајне приходе из рударских средишта Кратова и Злетова као и трговину житом са приморским трговцима (Михаљчић 1994: 23; Смолчић Макуљевић 2015: 41-42; Новаковић, 1879: 266-339).

Упркос транзитној трговини која се одвијала у овом делу Југоисточне Србије, планинска област Горње Пчињског подручја због свог географског окружења у средњем веку није развила велике тргове. Трговина се одвијала у местима поред путева који су гравитирали према другим великим трговачким центрима (Солуну и према Косову - Ново Брдо). Према С. Мишићу, у Југоисточној Србији било је жупних предела где имена жупа нису посведочена у изворима, али су имала жупски карактер. Распоред жупа у Југоисточној Србији углавном је смештен на периферији ове области у долинама

река (Нишава Јужна Морава, Биначка Морава, Пчиња, Крива Река, Струма и Јерма). Ове жупе заокружују централни део Југоисточне Србије, који је био према географским карактеристикама, планински, што је случај са територијом Горње Пчиње, која није била обухваћена жупском организацијом, али њен жупски карактер упућује на чињеницу да је под турском влашћу била седиште истоимене нахије (Мишић 2002: 22, 61-66, 103).

Област Горње Пчиње подељена је на два дела. Први део обухвата планинске делове Пчиње на истоку, северу и југу, око Коћурске реке, Трипошнице, Каловске, Козједолске и Мале Реке, док се други део на западу и југозападу углавном убицира око реке Пчиње (Трифуноски 1964: 8). Административна и судска подела Горње Пчиње, према Ј. Хаџи Васиљевићу, за време владавине Турака, до 1842. године припадала је врањском кајмакамлуку. Од 1878. године, приликом поделе врањске казе, Горња Пчиња чинила је пчињски кол (срез), да би исте године била део новообразоване прешевске казе. Пчињски кол постао је, од 1909. године, седиште мидирлука (среска испостава) у Трговишту (*Исто* 9; Милићевић 1882: 299-301). Тек након ослобођења 1912. године па до краја другог светског рата подручје Горње Пчиње улазило је у састав кривоपालаначког, прешевског и жеглиговског среза (Трифуноски 1964: 9).

У турским пописима из XVI века набројана су села у нахији Пчиња и то према следећем редоследу: *Бабина Пољана* (село у Пчињи, на падини планине Доганице) (Мишић 2002, 81; Stojanovski 1985: 138), *Пориловце* (данас *Бараљевац*, село у Пчињи; у попису из 1519. године уписано је као *Пориловце*, у попису из 1528. године као *Порилово*, а у попису из 1570. године као *Параловце*) (Stojanovski 1985: 130; Трифуноски 1963: 23; Мишић 2002: 81), *Барбарош* (данас Барбарушинце, село у Пчињи; помиње се у попису војнука из XV века), (Трифуноски 1963: 131; Stojanovski; 1985: 130; Мишић 2002: 81) *Берковац* (нестало село у Пчињи, лоцирано на брду Берково у горњем делу Великог Буштрања, наставило је да постоји и после XVI века, а помиње се у попису војнука из XV века) (Stojanovski 1985: 131; Трифуноски 1963: 154; Николић 1903: 169; Мишић 2002: 81), *Бојинце* (*Бојчинци*, настало село у Горњој Пчињи код Новог Села) (Мишић 2002: 81; Stojanovski 1985: 132), *Бојник* (нестало село у Пчињи, са истоименим потесом у атару села Велико Буштрање) (Трифуноски 1963: 154; Stojanovski 1985: 132; Мишић 2002, 81), *Брадичина* (нестало село у горњепчињском реону у атару села Горњи и доњи Козји Дол, чије друго име, у попису из 519. године, носи назив Појиште, док се у попису војнука с краја XV века помиње као Божетинце), (Трифуноски 1964: 171-173; Stojanovski 1985: 133; Мишић 2002: 81). *Брезовица* (Нова и Стара Брезовица, подељена је 1878. године), село *Бубрешница* (нестало село у атару села Доње Жапско) (Трифуноски 1963: 118; Stojanovski 1985: 133; Мишић, 81),

Ваганице (село на десној обали Пчиње, помиње се у попису војнука из XV века) (Трифуноски 1964: 97; Stojanovski 1985: 135), *Вишевице* (село у Пчињи) (Трифуноски 1963: 133; Николић 1903: 122, ф. н. 2; Мишић 2002: 81), *Владовце* (село у Пчињи) (Трифуноски 1963: 105; Stojanovski 1985: 137; Мишић 2002: 81), *Герман* (село на југоистоку уз Козјачку реку, потиче из XVI века) (Stojanovski 1985: 138; Мишић 2002: 81), *Голочевце* (село у Пчињи, у атару села Горње Трнице, у попису војнука с краја XV века, помиње се као село *Бречовце* (*Пречовце*) (Stojanovski 1985: 139; Трифуноски 1964: 161, 162; Мишић 2002: 81), *Горанце* (нестало село у Пчињи; било је засеок села под именом *Глог*, а није искључено да се налазило између села Коњско (Миланово) и Велико Буштрање) (Мишић 2002: 81; Stojanovski 1985: 139-140; Николић 1903: 169), *Горњи Горновац* (село у Пчињи, данас Горновац) (Мишић 2002: 81; Stojanovski 1985: 140), *Дејановце* (*Дејанце* - уписано под овим називом у Пчињском поменику; преко овог села водио је каравански пут, који је ишао из долине Трупошнице за Ђустендил и Цариград) (Мишић 2002: 81; Новаковић 1895: 59; Трифуноски 1964: 130-132; Stojanovski 1985: 141; Рајичић 1954: 231; Пурковић 1940: 85),¹ *Дли Дол* (нестало село у Пчињи, доводи се у вези са истоименим местом у селу Брњаре, а није искључено да се налазило између села Велико Буштрање и Буљесовац, јер се помиње у попису војнука из XV века) (Трифуноски 1963: 26; Stojanovski 1985: 141-142; Трифуноски 1964: 130; Мишић 2002: 81), *Дрежница* (село у Пчињи, помиње се у попису војнука из XV века) (Stojanovski 1985: 143; Трифуноски 1964: 158, 160; Мишић 2002: 81), *Горње и Доње Жапско* (село у Пчињи, помиње се у Пчињском поменику) (Новаковић 1895: 58; Мишић 2002: 81), *Златокон* (вероватно грешка преписивача), затим следи *Јабланица* (село у Пчињи, које се помиње у Пчињском поменику и у попису војнука с краја XV века) (Новаковић 1895: 24; Stojanovski 1985: 146, 150; Трифуноски 1964: 93), *Јастребац* (село у Пчињи, које се помиње као село у Иногшту, док је у попису војнука с краја XV века регистровано као Доњи Јастребац, мада према карти катастра из 1951-1956 истоимено село Јастребац постоји у Пчињи – између села Кошарна и Клиновца) (Stojanovski 1985: 147; Мишић 2002: 81), *Клиновац* (село у Пчињи) (Трифуноски 1963: 33; Stojanovski 1985: 150; Мишић 2002: 81), *Козији Дол* (село у Пчињи, помиње се у Пчињском поменику, а такође и у попису војнука с краја XV века) (Новаковић 1895: 24, 53; Трифуноски 1964: 172; Мишић 2002: 81), *Коњско* (Миланово, село у Пчињи, помиње се у Пчињском поменику), *Копанјане* (село у Пчињи, у попису војнука из XV века, спомиње се као *Копанија*) (Новаковић 1895: 70, 72; Stojanovski 1985: 150; Мишић 2002: 81), *Горња и Доња Коћура* (село у Пчињи) (Stojanovski 1985: 150; Трифуноски 1964: 121; Мишић 2002:

¹ Топоним села Дејановце-Дејанце указивао би да је име добило према деспоту Дејану (XIV века), тадашњем обласном господару, као и топоним Дејково или Дејковци (данас Дејловце) североисточно од Куманова, у чијој држави се налазило.

81), *Крновце* (уписано као Крановце, налази се на потесу села Велико Буштрање, помиње се у попису војнука с краја XV века) (Stojanovski 1985: 151-152; Мишић 2002: 81), *Кршево* (данашње село *Кршевица* у Пчињи; у Кршевици се налази подграђе Кале, на левој страни Кршевичке реке, где су пронађени остаци зиданог, тесаног камена из римског периода и предмети од бакра, а током радова 2006. године констатована је ранохришћанска базилика у чијем централном броду је установљена једнобродна црква са припратом, на чијим рушевинама је формирано сеоско гробље; за стару цркву у селу Кршевици, сматра се да је подигла царица Мара) (Stojanovski 1985: 152; Мишић 2002: 81; Трифуновски 1963: 35-36; Чершков, Алексић 2008: 129-131; Марковић 1920: 123), *Купенца* (село *Купинице*; налази се на потесу Селиште, десно од Требешињске реке; помиње се у Пчињском поменику као *Купинци*) (Stojanovski 1985: 152; Новаковић 1895: 52, 60; Мишић 2002: 82), *Лева Река* (село у Пчињи; помиње се у Пчињском поменику и у попису војнука с краја XV века) (Новаковић 1895: 58, 60; Трифуновски 1963: 128; Stojanovski 1985: 153; Мишић 2002: 82), *Лепчинце* (село у Пчињи; помиње се у Пчињском поменику) (Новаковић 1895: 60; Stojanovski 1985: 154; Мишић 2002: 82), *Леитхе* (опустело село у Пчињи; *Леитје* се још током XVI века налазило на потесу код села Средњи Дел) (Stojanovski 1985: 154; Мишић 2002: 82; Трифуновски 1963: 128), *Луке* (село у Пчињи, на крајњем југоистоку; у попису из 1519. и 1528. године помиње се као *Лиска* и *Лескова*; не налази се на катастарској карти из 1951/1956; припада Македонији) (Stojanovski 1985: 155; Мишић 2002: 82), *Луково* (село у Пчињи) (Stojanovski 1985: 155; Трифуновски 1963: 130; Николић 1903: 189; Мишић 2002: 82), *Љубичино-Бучиште* (нестало село у Пчињи; налази се између села Клиновца и Кршевице) (Stojanovski 1985: 156; Хаџи Васиљевић 1903: 101; Мишић 2002: 82), *Магленце* (село у Пчињи; помиње се у Пчињском поменику и у попису војнука из XV века, помиње се северно од Мале Реке) (Новаковић 1895: 54, 58; Трифуновски 1964: 207; Трифуновски 1963: 164; Мишић 2002, 82), *Марганце* (нестало село у Пчињи; помиње се у Пчињском поменику) (Трифуновски 1964: 113; Stojanovski 1985: 156; Мишић 2002: 82), *Нерав* (село у изворишном делу реке Пчиње, на крајњем југоистоку) (Трифуновски 1964: 193; Stojanovski 1985: 158; Мишић 2002: 82), *Горња и Доња Отуља* (село у Пчињи; у попису из XVI века јавља се под називом *Хотуља*, идентично као и у повељи цара Душана из 1348. године, док се у Пчињском поменику помиње као *Хотаја*, а у попису војнука с краја XV века, налази под именом *Горња Отуља*) (Новаковић 1912: 695; *Исти* 1985: 41; Stojanovski 1985: 159; Мишић 2002: 82), *Поставка* (село Наставце), *Паклиште-Пеклиште* (село у Пчињи на крајњем југоистоку, са леве стране Козјачке реке, у близини села Германа) (Stojanovski 1985: 160; Мишић 2002: 82), *Преображење* (село у Пчињи, постојало је и у XIV веку;

помиње се у повељи цара Душана из 1348. године) (Новаковић 1912: 695; Stojanovski 1985: 161; Николић 1903: 219-223; Мишић 2002: 82), *Протихна-Претина* (село Претина у Пчињи, помиње се у Пчињском поменику и у попису војнука из XV века, веома слабо насељено још у XVI веку, мада се налази уписано у катастарском попису из 1951/1956) (Новаковић 1895: 62; Stojanovski 1985: 161-162; Мишић 2002: 82), *Прибовце-Бујућ* (село у Пчињи код села Спанчевац; постојало је до новијег доба) (Stojanovski 1985: 162; Мишић 2002: 82), *Пролесје* (село у Пчињи, и долини Пролеске реке; налази се утврђење у рушевинама – Градиште, које је лежало на стеновитом узвишењу (1155 м), доминиравши долином; кроз које је пролазио каравански пут са запада из долине Јужне Мораве, Пчиње и Трипошнице, те водио према Ђустендилу и Цариграду) (Трифуноски 1964: 152; Stojanovski 1985: 162; Мишић 2002: 82), *Горња и Доња Пчиња* (нестала села у истоименој нахији, која се у попису из XVI века називају *Пишина*; сматра се да су били административни центри у пределу Горње Пчиње, претпоставља се у најсевернијем делу где се формира река Пчиња; убикација ова два села може се лоцирати на основу података из 1570. године, где су земљу села Доња Пчиња обрађивала села Горње Пчиње, Селеце (Сејаце), Рајчевце и Русце, док су земљу села Горња Пчиња обрађивала села Русце, Горња Пчиња и Буштрање) (Stojanovski, 1985, 163; Мишић, 2002, 82.), *Радовица-Радовница* (село у Пчињи, на крајњем југоистоку, које је у попису из XVI века уписано као *Радомица* и *Радохница*, а у чијој се близини налази утврђено насеље са остацима зидова – Градиште) (Трифуноски 1964: 141; Stojanovski 1985: 163; Мишић 2002: 82), *Ристовце* (данашњи Ристовац, село у Пчињи, помиње се у Пчињском поменику под именом *Раистовце*, као и у попису војнука из XV века) (Новаковић 1895: 51; Stojanovski 1985: 165; Мишић 2002: 82; Трифуноски 1963: 162-163), *Русце* (село у Пчињи, помиње се на два места у Пчињском поменику, а у попису из XVI века уписано је као *Русци*, а под називом *Рушци* се помиње у попису војнука из XV века) (Новаковић 1895: 38, 54; Трифуноски, 1963: 25; Stojanovski 1985: 165; Мишић 2002: 82), *Света Петка* (село у Пчињи, према попису из XVI века, помиње се у Пчињском поменику, као и у попису војнука из XV века) (Новаковић 1895: 76; Stojanovski 1985: 166; Трифуноски 1963: 30; Мишић 2002: 82), *Селце-Сејаце* (село у Пчињи) (Stojanovski 1985: 166; Мишић 2002: 82), *Средњи Дел* (село у Пчињи уписано према попису из XVI века као *Средњи Дол*) (Stojanovski 1985: 167; Трифуноски 1963: 128; Мишић 2002: 82), *Стојевце* (село у Пчињи) (Мишић, 2002: 82), *Старац* (село у непосредној близини манастира Св. Прохора Пчињског, уписано у попису из XVI века као *Старче*, данас се дели на Горњи и Доњи Старац, помиње се у Пчињском поменику као село *Станчевић*, а у попису војнука из XV века као село *Станчић*) (Stojanovski 1985: 167; Новаковић 1895: 70; Трифуноски 1963: 19;

Мишић 2002: 82), *Сурдул* (село у Пчињи, које се помиње у попису из XVI века) (Трифуноски 1963: 134; Stojanovski 1985: 168), *Трговиште* (насеље у североисточном делу Пчиње; помиње се у Пчињском поменику из средине XV века; налази се на главној транзитној комуникацији која иде долином Пчиње од запада ка истоку, а од Трговишта се раздвајају два пута: ка североистоку и југоистоку, повезујући ово насеље са Врањем и Кривом Паланком; да је у римском и византијском периоду ово насеље било развијено упућују остаци градских зидина, водовода и храмова, мада нема писаних извора да о томе додатно посведоче; претпоставља се да је Трговиште у средњем веку било центар жупе у време када су ови крајеви пали под турску власт, јер се у њима срећу вазали Дејановића који су управљали овом жупом, као што је био властелин Раја и његова жена Неранца из Трговишта; као гранична област између Хребељановића и Дејановића, ово насеље је често мењало господаре и трпело разарања; постепено губи на значају) (Новаковић 1895: 10; Петровић 1965: 135, 137-139; Трифуноски 1964: 128-130; Мишић 2002: 82), *Требешиње* (села у Пчињи, Горње и Доње Требешиње, уписана у пописима из XVI века као *Требешин*, а у Пчињском поменику као *Требешина*) (Новаковић 1895: 23, 62; Stojanovski 1985: 169; Мишић 2002: 82), *Трејак* (село у Пчињи, у пописима из XVI века наведено као *Тирјак* и *Турјак*; о старини насеља сведоче остаци зидова цркве „коју је градио стари свет“ и земљаних ћупова) (Трифуноски 1963: 32; Stojanovski 1985: 169-170; Мишић 2002: 82), *Трница* (села у Пчињи, Горња и Доња Трница, у којима се налазе остаци римских гробова) (Трифуноски 1964: 162; Stojanovski 1985: 170; Мишић 2002: 82), *Турниковце* (неидентификовано село у Пчињи) (Stojanovski 1985: 171; Мишић 2002: 82), *Бурковица* (село у Пчињи, на падини Мотина, у горњем току Преображењске реке) (Трифуноски 1963: 149-150; Stojanovski 1985: 171; Мишић 2002: 82), *Црвени Град* (село у Пчињи, уписано у пописима из XVI века као *Червена Градиште* или *Червени Град*, у североисточној области Горња Пчиња) (Трифуноски 1964: 144-145; Stojanovski, 1985: 173; Мишић 2002: 82), *Црни Луг-Црни Луг* (село у Пчињи, уписано у пописима из XVI века као *Черни Луг* и *Чернолуг*, док се у Пчињском поменику спомиње као *Црни Луг*) (Новаковић 1895: 59; Stojanovski 1985: 173; Трифуноски 1963: 161-162; Мишић 2002: 82), *Црновце* (село у Пчињи, уписано у пописима из XVI века ка *Црниновце* или *Чернојовце*) (Stojanovski 1985: 173; Трифуноски 1964: 123-125; Мишић 2002: 82), *Шајинце* (село поред реке Пчиње, чије се средиште формирало као друмско кроз које пролази главни комуникацијски правац исток-запад; насеље је било економски развијено) (Петровић 1965: 144-150; Stojanovski 1985: 174; Мишић 2002: 82), *Широки Дол* (село у Пчињи идентично селу Широка планина, које се у попису из 1570. године спомиње и под овим именом) (Трифуноски 1964: 175- 176; Stojanovski 1985: 174;

Мишић 2002: 82). Из приказаних турских пописа насеља у области Горње Пчиње и на основу катастарског пописа насеља из 1951/1956, може се констатовати да су имена насеља углавном остала иста, односно да наведена насеља одговарају турском попису пчињског кола (среза) из 1879. године (Милићевић 1882: 299-301).

У округу Горња Пчиња помињу се данас 54 насеља. Од набројених села, већина њих се подудара са пописаним селима Пчињске нахије из XVI века: *Јабланица са манастиром Прохором Пчињским, Ваганце, Мала Река, Барбаце, Ново Село, Владовце, Мездраја, Шапранце, Шаинце, Марганце, Пунушевце, Барелић, Свети Илија, Нова Брезовица, Коћура, Црновце, Доња Трница, Трговиште, Дејанце, Злодовце, Голочевце, Нови Глог, Бабина Пољана, Радовница, Црвени град, Дукат, Црна Река, Пролесје, Сурлица, Доњи Стајевац, Горњи Стајевац, Горња Трница, Ђерекарце, Доња Лесница, Горња Лесница, Калово, Доњи Козји Дол, Горњи Козији Дол, Широка планина, Шумата Трница, Рајчевце, Петровац, Горновац, Думбија, Метежево, Огут, Подржи Коњ, Ђерман, Длабочица, Цветишнице, Буковљане, Иванковце и Магленце* (Петровић 1965: 133; Мишић 2002: 82). Административна подела Горње Пчиње од 1912. па све до краја другог светског рата улазила је у састав три среза: кривопаланачког, прешевског и жеглиговског. Крајем 1944. године извршена је подела области Горње Пчиње на трговишки, врањски, жеглиговски и кривопаланачки срез. Трговишком срезу припадају 39 насеља, врањском 5, жеглигловском 5 и кривопаланачком 5 насеља, од којих трговишки и врањски улазе у састав Републике Србије, а жеглиговски и кривопаланачки – СР Македонији. Граница између две републике води између атара села: Подржи коња и Сурлице, Огута и Калова, Ђермана и Горњег Козјег Дола, Длабочице и Широке Планине, Магленца и Рајчевца. Дакле, територији Србије припада 44 насеља, а Македонији 11 насеља (Мишић 2002: 82).

MEDIEVAL DISTRICT OF PČINJA

Summary: *Based on the above, it can be concluded that all the mentioned villages of the Pčinja county in the area of Gornja Pčinja, within the borders of today's Republic of Serbia, according to the cadastral census of settlements from 1951-1956. year, belong to the Pčinja district and mostly coincide with the census of villages in the nahija of Pčinja from the 16th century, which exist with certain changes in the name of the settlement even today. As a predominantly mountainous area, the area of Gornja Pčinja, which is located in the source part of Pčinja, stands out as a special smaller territorial unit, surrounded by its tributaries. In the Middle Ages in the area of southeastern Serbia, there were district areas where the names of districts were not attested. The district character of certain areas points to the fact that the area of Gornja Pčinja was certainly included in the district organization, considering that under Turkish rule, the borders of the nahija Pčinja included the area of Vranjska and Gornja Pčinja.*

Key words: *district, area, episcopate (diocese), nahiye, Pčinja.*

Библиографија

Извори

- Византијски извори за историју народа Југославије.* (1966). III, (ур. Б. Крекић), Београд.
- Данило Други (1988). *Животи краљева и архиепископа српских, Службе,* Београд.
- Данилови настављачи, Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника. (1989). Београд.
- Зиројевић, О., Ерен И. (1968). Попис области Крушевца, Топлице и Дубочице у време прве владавине Мехмеда II (1444-1446), *Врањски гласник*, 4, 377-416.
- Miklosich, F. (1858). *Monumenta Serbica, Viennae.*
- Новаковић, С. (1895). Пшињски поменик, *Споменик СКА*, 29, 3-45.
- Новаковић, С. (1912). Законски споменици српских држава средњег века, Београд.
- Павловић, М. (1928). Грачаничка повеља, *Гласник Скопског научног друштва*, III, Скопље.
- Стефан Првовенчани, (1988). *Сабрана дела*, Београд.

Литература

- Алексић, Ј. (1957). Жупе у сливу реке Ибра у средњовековној српској држави. *Историјски часопис*, VII, 333-344.
- Вукановић, П. Т. (1965). Средњовековна жупа Врање. *Врањски гласник*, 1, 113-115.
- Грујућ, Р. (1935). *Скопска митрополија*, Скопље.
- Благојевић, М. (1981). Идеја и стварност Душановог царевања. *Историја српског народа*, 1, Београд, 524-540.

- Благојевић, М. (1982). Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша. *Зборник радова византолошког института*, XXI, 179-212.
- Благојевић, М. (1983). Преглед историјске географије средњовековне Србије. *Зборник за историју матице српске*, 20, 45-126.
- Благојевић, М. (1987). Крајишта средњовековне Србије од 1371. до 1459. године. *Историјски гласник*, 1-2, 29-42.
- Благојевић, М. (1995). Источна граница Деспотовине од 1428. до 1439. године. *Историјски гласник*, 1-2, 23-35.
- Благојевић, М. (1991). Српско краљевство и „државе“ у делу Данила II. *Архиепископ Данило II и његово доба*. Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти. Децембра 1987, Београд, 139-155.
- Благојевић, М. (1992). Град и жупа – међе градског друштва. *Социјална структура српских градских насеља (XII- XVIII век)*, 67-83.
- Živojinović, M. (1996). La frontière serbobyzantine dans les premières décennies du XIVE siècle. *Byzantium and Serbia in the 14th century*, International Symposium, 3 vol. Athens, 57-66.
- Живојиновић, М. (2006). Драгаши и Света Гора. *Зборник радова византолошког института*, XLIII, 41-57.
- Иванов, Й. (1970). *Български старини из Македонија*, Софија.
- Калић, Ј. (1981). Борбе и тековине великог жупана Стефана Немање. *Историја српског народа*, 1, Београд, 251-262.
- Максимовић, Љ. (1981). Почети освајачке политике. *Историја српског народа*, 1, Београд, 1981, 437-448.
- Максимовић, М., Паламаревић, О. (1987). Марково Кале код Врања. *Врањски гласник*, 20, 141-154.
- Марковић, В. (1920). *Православно монаштво и манастир у средњовековној Србији*. Сремски Карловци.
- Матанов, Христо (1997): *Княжество на Драгаши*.
- Милићевић, Ћ. М. (1882). С Дунава на Пчињу. *Годишњица Николе Чупића*, IV, 209-322.
- Миловановић, арх. О. М. (1924). *Манастир Св. Оца Прохора Пчињског*. Скопље.
- Михаљчић, Р. (1975). *Крај српског царства*, Београд.
- Михаљчић, Р. (1981). Два царства. *Историја српског народа*, 1, Београд, 573-592.
- Михаљчић, Р. (1994). Доба обласних господара. *Историја српског народа*, 2, Београд, 21-35.
- Мишић, С. (1997). Земља у држави Немањића. *Годишњак за друштвену историју*, IV/2-3, 133-146.
- Мишић, С. (1998): Историјска географија Србије у житијима Св. Симеона и Св. Саве, *Свети Сава у српској историји и традицији*. Међународни научни скуп, САНУ, Београд, 93-105.
- Мишић, С. (2002): *Југоисточна Србија у средњем веку*. Врање.
- Мишић, С. (2007): *Коришћење унутришњих вода у српским земљама*. Београд.
- Мишић, С. (2014): Оснивање Злетовске епископије. *Црквене студије* 11, 285-290.
- Николић, Т. Р. (1903): *Врањска Пчиња*, у: *Насеља српских земаља*, 2, 89-246.
- Новаковић, С. (1879). Ново Брдо и Врањско Поморавље. *Годишњица Николе Чупића*, III, Београд.
- Петровић, Н. (1965). Трговиште и Шајинце. *Врањски гласник*, 1, 133-151.
- Пурковић, Ал. М. (1938): *Српски епископи и митрополити средњег века*. Скопље.
- Пурковић, Ал. М. (1949): *Попис села у средњовековној Србији*. Скопље.
- Рајичић, М. (1953): Севастократор Дејан. *Историјски гласник* 3-4, 17-28.

- Рајичић, М. (1954): Основно језгро државе Дејановића. *Историјски часопис*, IV, (1952-1953), 227-243.
- Ракоција, М. (2013). *Манастири и цркве јужне и источне Србије*. Ниш.
- Смолчић Макуљевић, С. (2015): Историја манастира Светог Прохора Пчињског. *Манастир Свети Прохор Пчињски*, Београд-Врање, 9-46.
- Стојановић, С. (1998). *Манастир Свети Прохор Пчињски*, Бујановац.
- Stojanovski, A. (1985). *Vranjski kadiluk и XVI veku*, Vranje.
- Томовић, Г. (1977). Повеља манастира Леснова. *Историјски часопис*, XXIV, 83-102.
- Трифуноски, Ф. Ј. (1963). *Врањска котлина*, II, Скопје.
- Трифуноски, Ф. Ј. (1964): Горња Пчиња, *Насеља и порекло становништва* 38, Београд.
- Ферјанчић, Б. (1960). *Деспоти у Византији и јужнословенским земљама*, Београд.
- Ферјанчић, Б. (1981): Одбрана Немањиног наслеђа – Србија постаје краљевина. *Историја српског народа*, I, Београд, 297-314.
- Хаџи Васиљевић, Ј. (1900). Свети Прохор Пчињски и његово доба. *Годишњица Николе Чупића*, 20, 57-116.
- Чершков, Т. Алексић, А. (2006). Заштитна археолошка истраживања цркве на сеоском гробљу у Кршевици, СО Бујановац. *Археолошки преглед н.с.* 4, 129-131.
- Шкриванић, Г. (1974). *Путеви у средњовековној Србији*, Београд.